

Kniha *In the Grip of Disease* není nardoždí od jiných Lloydových studií určena odborníkům, ale promlouvá spíše k učené veřejnosti a studentům, kterým má přiblížit antickou problematiku nemoci. Tento svůj záměr splňuje a dokonce místy přesahuje do širších souvislostí týkajících se přirozenosti člověka a jeho společnosti vůbec. Slabší stránkou této studie jsou podle mého názoru některá obecná tvrzení a zjednodušující generalizace, které Lloyd nezdůvodňuje ani dále rozvíjí. Tím mám na mysli nejenom poněkud vágní (byť výstižnou) kritiku současného zdravotního systému, ale také například mírně zavádějící závěr třetí kapitoly. Zatímco tématem celé této kapitoly je rivalské soužití racionální medicíny (reprezentované v první řadě hippokratovskými spisy) a chrámové léčby (a to zejména té asklépiovské), v závěru (str. 59) Lloyd konstatuje, že morová rána, která roku 429 př. Kr. postihla Athény, usvědčila z bezmocnosti jak „běžné lékaře“, tak i náboženské instituce, ke kterým se nemocní obraceli. Tato myšlenka převzatá z Thúkydida (2.47) ve čtenáři snadno vyvolá pocit, že si za z neschopnosti usvědčeného „běžného lékaře“ má představit Hippokrata či jeho žáky a za náboženské instituce, u kterých zoufalí Athéňané nenacházeli útěchu, chrámy Asklépiovy. V obou případech by však šlo o zjevný anachronismus, neboť náš nejstarší přímý doklad o vlivu hippokratovské medicíny na athénské myšlení nacházíme až u Platóna⁶

⁶ Platón, *Faidros*, 270c. Pokud budeme věřit v autentičnost pseudo-hipokratovského spisu *Presbeutikos* (napsaného patrně ve 4. až 3. st.), pak Hippokratés údajně s úspěchem léčil v Athénách jednu z pozdějších morových ran (snad někdy v letech 419–16). Uvedl tak možná vůbec poprvé hippokratovskou medicínu do Athén (pro

(tedy nejdříve na konci 5. st. př. Kr.) a první Asklépiův chrám v Attice byl postaven až kolem roku 420 př. Kr (jak uvádí sám Lloyd na str. 85). Obě tyto léčebné metody byly Athéňany akceptovány pravděpodobně jako důsledek otrěsného prožitku bezmoci, kterou první Athénský mor vyvolal.

Tyto drobné nedůslednosti můžeme chápat jako licenci odlehčeného žánru, ve kterém si Lloyd dopřává volnosti, jaké by si v ryze odborném textu jen sotva dovolil. Díky tomu je však jeho argumentace i laikovi srozumitelná a k obecnějším úvahám neobyčejně inspirující. Knihu všem doporučuji, neboť jde o *farmakon* neškodné, které pro mnohé čtenáře může být – domnívám se – dokonce ozdravné.

P. S.: Pro zájemce je výtisk této knihy stejně jako další tři tituly⁷ z pera G. E. R. Lloyda k dispozici v Knihovně společenských věd TGM v Jinonících.

Hynek Bartoš

Petr Skalník (edit.): DOLNÍ ROVEŇ. Poločas výzkumu
(Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice C/2003, supplement 8), Pardubice 2004

Je obecně známou skutečností, že dosavadní existence sociální antropologie v České republice zůstala do značné míry omezena na kabinetní bádání a/nebo na „oživo-

diskusi viz J. Jouanna, *Hippocrates*, Baltimore/London 1999, str. 31–33).

⁷ G. E. R. Lloyd, *Greek science after Aristotle*, New York 1973; G. E. R. Lloyd, *Greek science: Thales to Aristotle*, New York 1970; J. Brunshwig, G. E. R. Lloyd, P. Pellegrin (eds.), *Greek thought: a guide to classical knowledge*, Harvard 2000.

vání“ dřívějších etnografických výzkumů v Evropě i mimo ni. Vlastní terénní práce přitom téměř absentuje s nečetnými výjimkami typu projektu Filipov (J. Kabele, J. Kandert) či výzkumu romských komunit (M. Jakoubek). Tím spíše by měl být přivítán obdobně široce koncipovaný projekt antropologické re-studie Dolní Rovně na Pardubicku, někdejší rurální či kovorolnické komunity, jež byla díky politické podpoře rodáka F. Udržala v období před druhou světovou válkou „vzorovou vesnicí“ a která se za vlády komunistického režimu propadla do „šeré průměrnosti“ prodělečného JZD a pracovní migrace do měst. Projekt je realizován na Univerzitě Pardubice, kde zároveň slouží i k výuce studentů, a jeho garanty jsou P. Skalník, B. Šalanda a J. Šubrt; vedle agrárně-sociologické studie K. Gally (Karel Galla: *Dolní Rovně. Sociologický obraz české vesnice*. SPBV, Praha 1939), na níž navazuje zcela vědomě (viz např. s. 8, 15, 35–36, 180), se přitom snaží i o etablování antropologických komunitárních studií, jež ve středoevropském prostoru stále citelně postrádáme.

Vůči samotnému projektu však lze zároveň mít i významné výtky; omezím se jen na jednu z nich a tou je problematika – bytísi „modernizační“ – „návaznost“ na Gallovu studii. Skutečnost, že tento autor nechvalně proslul jako normalizátor Filozofické fakulty UK, přitom v dané situaci nepadá tolik na váhu (cf. Václav Černý: *Paměti III. 1945–1972*. Atlantis, Brno 1992, s. 628–629; Josef Hanzal: *Cesty české historiografie 1945–1989*. Karolinum, Praha 1999, s. 167, 196); lidské a morální selhání ještě nemusí znamenat odbornou nedostatečnost, a emigrační zkušenost P. Skalníka, prchajícího právě před „Gallovým“ režimem, jistě povede k jeho

náležitému zhodnocení. Potíž je v jiné věci – mám totiž za to, že K. Galla *nebyl* dobrý sociolog, což se projevilo právě v případech jeho výzkumu Dolní Rovně; ukážu to na dvou příkladech. Galla kladl velký důraz na modernizaci vesnice, na aplikaci soudobých agrotechnických i obchodních poznatků, školství, zakládání družstev atd., přičemž toto povznesení východočeské obce dával do souvislosti především s osobním vlivem agrárních politiků bratří Udržalů (např. K. Galla, *o.c.*, s. 342–344), pro který si ostatně právě jejich rodiště vybral pro výzkum. Potíž je však v tom, že zde (na rozdíl kupř. od F. Kutnara) nedokázal oddělit politickou propagandu agrární strany, včetně její podpory historického a společenskovedního výzkumu, od skutečného stavu; jinak řečeno, že této sebechvále a skryté agitaci nadobro podlehl, stejně jako o tři desetiletí později normalizaci.

Druhým problémem je, že Galla zřejmě nedokázal rozpoznat skrytou, záměrně nevyřčenou sektářskou *path dependency* Dolní Rovně. Ve své knize sice kratičce popisoval i místní religiozitu (*ibid.*, s. 250–254), avšak netušil, že ještě o sto let dříve byla většina obce sektářská a i pak přijala povolená vyznání jenom vnějškově, či naopak emigrovala na Balkán (cf. Josef Dobiáš: „Dějiny evangelicky reformované církve v Bukovce až do roku 1856“. *Časopis historický* 1, 1881, s. 1–48, 98–114; Václav Žáček: „Prvá léta náboženské tolerance na panství pardubickém“. *Časopis pro dějiny venkova* 27, 1940, s. 99–113, 129–141, 192–204; k tolerančnímu sektářství nejnověji Zdeněk R. Nešpor: *Víra bez církve? Albis international, Ústí nad Labem* 2004). Jistě je možné, že za sto let tato svébytná religiozita části východočeského venkova, ovlivňující veškeré jednání sub-

jektů, v Dolní Rovni vymizela, je to však nepravděpodobné, protože ještě o dvacet let později jí v nepříliš vzdálených lokalitách našel M. Moravec, nebo naopak byl nalezen její pravý opak, překompenzace v podobě bigotního katolicismu (Markéta Machovcová – Milan Machovec: *Utopie blouznivců a sektářů*. Praha 1960, s. 453–455; Rudolf Medek: „Východočeští blouznivci“. *Reformační sborník VIII/1946*, s. 27–28). Galla ji tedy měl v Dolní Rovni nalézt alespoň v podobě folklorních vyprávění a memorátů, nestalo-li se tak, je zřejmě, že to bylo místní tabu, nevyřčené, možná nedořešené ale právě proto velmi důležité. Tato otázka navíc souvisí s první uvedenou. Analogie z oblastí, kam se část východočeských sektářů přesunula, totiž ukazují, že to bylo právě transformované sektářské vědomí, které vedlo k družstevnictví a podobným aktivitám, nikoli tedy (pouze) vliv modernizace (Zdeněk R. Nešpor – Martina Hornofová – Marek Jakoubek: „Čeští nekatolíci v rumunském Banátu a v Bulharsku II.“. *Lidé města 4/2000*, s. 120). Nepoznal-li však K. Galla tyto souvislosti, sotva jej můžeme označit za dobřího sociologa, jenž by měl být „navzdory svému akademickému titulu a proti své vůli... v pokušení nahlížet klíčovými dírkami, číst cizí dopisy a otevírat zavřené skříňky... zabývat [se] věcmi, které jiní považují za příliš posvátné nebo příliš odporé pro věcné a objektivní zkoumání“ (Peter L. Berger: *Pozvání do sociologie. Humanistická perspektiva*. Barrister & Principal, Brno 2003, s. 25–26)! Proto je jakákoli komparace s výsledky jeho výzkumu přinejmenším sporná a nepřekračuje-li Gallovy horizonty, pak v podstatě i zbytečná, protože přehlížející velmi podstatnou složku sociokulturního myšlení a jednání.

Kromě těchto obecných pochybností, k nimž se druzí i obavy z doslova „přeplnění“ nevelké obce výzkumuchtivými studenty, respondenty nakonec spíše odrážejícímu (byť se proti němu organizátoři výzkumu snažili bojovat, viz s. 14), však lze vznést závažné námitky i vůči recenzovanému sborníku, představujícímu první soubornou publikaci z tohoto projektu. Zatímco paralelní uvádění těchto studií v češtině a v angličtině (P. Skalník s. 17–34 a 35–45; D. Hammond/ová s. 83–94 a 95–106) a přetisk grantové přihlášky (s. 26–34 a 255–263) lze považovat jen za poněkud nevkusné, závažnější je po mém soudu nízká odborná úroveň vlastních statí, zejména z per zkušených badatelů. Dvě úvodní studie P. Skalníka sice přinášejí jakési obecné uvedení do problematiky Dolní Rovně, byť stran historického vývoje poněkud zkratkovitě (např. na s. 34 role F. Udržala v Říšské radě ‚pomohla snahám o založení nezávislého Československa‘!), ale přitom nepřekračují rovinu pouhé deskripce směrem k analýze. Hlubší rozbor by jistě vyžadovala třeba vysoká podpora KDU-ČSL, v této obci jaksi „nahrazující“ meziválečnou agrární stranu (s. 9–10). Skalník se ve svých textech sice prezentuje jako „jediný pravý“ sociální antropolog u nás, na své cestě za ušlechtilým cílem překonávající nesčetné překážky (např. s. 10–11, 37), aniž by pro to však vždy existovaly relevantní důvody; z jeho strany to ostatně není poprvé (viz např. Petr Skalník: „Politika sociální antropologie na české akademické scéně po roce 1989. Zpráva pozorujícího účastníka“. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 38, 2002, 1–2, s. 101–15). Naproti tomu text B. Šalandy (s. 47–59) vlastně nepředstavuje než výpisky z výzkumníkovy

terénního deníku, místy sice úsměvné, ale postrádající hlubší zhodnocení. Šalanda se zaměřil na zúčastněné pozorování trávení volného času v Dolní Rovni, s místními hraje fotbal a nosí alkohol na hasičské akce, avšak proč právě tam? Patrně intuitivní volba obou sfér je možná správná, ale třeba jsou v obci i myslivci (viz s. 225) nebo jiná zájmová sdružení, o kterých se nedozvídáme vůbec nic – navíc, není fenomén (převážně) mužského sdružování v těchto spolicích typický pro celý český venkov? Výzkumník také asistoval při Salzmannově přednášce o Indiánech pro místní školáky, i když jejich „upřímý zájem ... jak se co řekne v arapažštině“ (s. 48) bych bral spíše s rezervou, a byl od nich obdarován květinami. To je jistě pěkné, nechtěl jim však také rozdávat skleněné korále a zrcátka?! Americká doktorandka Hammondová pak čtenáře překvapí (mimo jiné) nijak nedoloženou tezí o tom, že česká pracovní morálka je nejlepší na světě (s. 95), nebo jaký je v České republice znamenitý dopravní systém (s. 98), což vyvolává otázky nad kvalitou jejího odborného školení i komparativních znalostí. Zůstanu-li jen u prvního problému, je totiž třeba říci, že veškerá literatura z ekonomické antropologie/sociologie se shoduje na pravém opaku; v angličtině jsou na toto téma přístupné (a hojně citované) třeba studie J. Večerníka (Jiří Večerník: *Markets and People. The Czech Reform Experience in a Comparative Perspective*. Aldershot, Avebury 1996; *Idem: Work and Job Values in CEE and EU Countries*. SoÚ AV ČR, Praha 2003).

Standardnější jsou proto jen studie sociologa J. Šubrta a pardubických badatelů P. Kokaisla a D. Festa – T. Burdy. První z nich popisuje dotazníkové šetření

mezi obyvateli Dolní Rovně, její autor se však naneštěstí spokojil s pouhým „převyprávěním tabulek“, nadto získaným jen prvním tříděním (s. 61–82). To mi přijde i na „první poznatky“ trochu málo, zvláště když při (nijak povzbudivé) 60% návratnosti dotazníku v této situaci věnuje místo i uvádění základních charakteristik populace (pohlaví, věk, vzdělání atd.), jež by býval snáz (a přesněji) získal z cenzu či běžné evidence; tyto charakteristiky by byly významné právě jen ve srovnání s plošnými daty, aby ukázaly ne/reprezentativnost vzorku. Studie P. Kokaisla představuje vcelku zdařilou, byť si prolegomenální syntézu ekonomické historie zemědělství v tomto mikroregionu a biografickou analýzou významných současných rolníků či podnikatelů v zemědělství (s. 107–122), zatímco poslední dva autoři věnovali pozornost kvantitativní sociální geografii (s. 123–144). Obojí přitom je důležité i z širšího komparativního hlediska, protože sociologie venkova je u nás zatím ještě „v plenkách“ (přestože existují důležité studie B. Blažka, M. Gottlieba, M. Lapky, V. Majerové, a nejnověji i norské kolegyně H. Haukanes), ačkoli právě předmět jejího výzkumu je velmi důležitou oblastí transformačních studií, poněvadž (nehledě na důležitý aspekt restitucí) druhdy dotovaný sektor se po roce 1989 stal spíše prodělečným a závislým na častotě neúprosných nadnárodně působících tržních i ochranných mechanismech. Dlužno dodat, že čtyři uveřejněné studentské práce (M. Bromová, E. Kaplanová, L. Marková, H. Novotná) lze přes některé metodické problémy stran kvality přiřadit spíše k vydařenějším studiím jejich graduovaných kolegů, což je jistě příslibem do budoucna. Kupříkladu H. Novotná si totiž

zřejmě uvědomila některá omezení Gallovy interpretace Dolní Rovně, především jeho ideologický agrarismus (s. 188).

Sociálně-antropologický výzkum Dolní Rovně v podobě, v jaké byl prezentován v recenzovaném sborníku, naprosto nelze považovat za adekvátní; sborník je spíše ukázkou toho, jak vědecké publikace *nemají* vypadat po stránce obsahové i ediční. Lze proto jen doufat, že výzkum ve skutečnosti probíhá lépe a že nás jeho protagonisté brzy překvapí s mnohem kvalitnější závěrečnou publikací. V opačném případě totiž byly nemalé prostředky z fondů Gran-

tové agentury ČR vynaloženy nadarmo, což by bylo tím tragičtější, že při nevelkém množství obdobných českých komunitárních projektů by to znamenalo diskreditaci této svrchovaně důležité výzkumné oblasti sociální antropologie a kvalitativní sociologie a *ipso facto* její budoucí marginalizaci. Vzhledem k významu transformačních procesů v sektoru zemědělství po roce 1989, na českém venkově obecně a v neposlední řadě v souvislosti se vstupem České republiky do Evropské unie, což autoři projektu Dolní Roveň alespoň připomněli, by to byla zásadní chyba.

Zdeněk R. Nešpor